

УДК 378.147

К. БУГАЙЧУК

Харківський національний університет внутрішніх справ

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ МВС УКРАЇНИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

На підставі аналізу змісту педагогічної майстерності викладача досліджена педагогічна майстерність викладача вищого навчального закладу МВС України в умовах дистанційного навчання та проаналізовані її основні елементи. Особливу увагу присвячено визначенню психолого-педагогічних компетенцій та компетенцій в галузі сучасних інформаційних технологій, як основних складових професійної компетентності викладача вищого навчального закладу МВС України.

***Ключові слова:** педагогічна майстерність, дистанційне навчання, МВС України.*

Постановка проблеми. Соціально-економічні перетворення, які відбуваються сьогодні в суспільстві, висувають на перший план вимоги до розвитку освітньої системи. Нова парадигма освіти спрямована на осмислення причин виникнення проблем, які склалися в освіті, і пошук нових, ефективних шляхів їх вирішення. Лише людина, яка усвідомлює себе носієм певних професійних, культурних та інших цінностей, здатна робити адекватний вибір і досягати глобальних цілей своєї діяльності, проявляючи необхідну гнучкість, якої потребують конкретні обставини. Але для того, щоб у процесі педагогічної діяльності відбувався розвиток професійної майстерності, необхідно оволодівати сучасними технологіями навчання й виховання.

Останні роки у навчальний процес вищих навчальних закладів МВС України (далі – ВНЗ МВС України) все активніше впроваджується дистанційне навчання. Воно визначається як «...форма навчання, рівноцінна з очною та заочною формами, що реалізується в умовах віддаленості слухача і науково-педагогічного працівника на основі використання сучасних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [1]. Організація та проведення дистанційного навчального процесу потребують суттєвих змін у моделі діяльності викладача, змушують його постійно вдосконалювати свою педагогічну майстерність, здійснювати пошук нових підходів до застосування традиційних педагогічних технологій у процесі підготовки майбутніх фахівців. Отже,

© К. Бугайчук, 2012

завдання формування педагогічної майстерності викладачів ВНЗ МВС України в умовах дистанційного навчання набувають особливої актуальності.

Аналіз досліджень з проблеми. Дослідженню педагогічної майстерності викладачів вищих навчальних закладів присвячені праці С.П. Архипової, І.А. Зязюна, П.Г. Лузан, С.Г. Погорілої, О.А. Столярчука, В.М. Теслюка, Є.В. Тягнирядно, Л.М. Шовкун та інших. Проте в їх працях мова здебільшого йде про загальні питання професійної майстерності викладача в умовах звичайного навчального процесу.

Метою статті є аналіз складових педагогічної майстерності викладача ВНЗ МВС України в умовах дистанційного навчання, яке поряд із використанням досягнень педагогічної науки використовує потужний арсенал інформаційно-комунікаційних технологій.

Виклад основного матеріалу. У широкому розумінні педагогічна діяльність розглядається як діяльність, метою якої є виховання підростаючого покоління. Хоча педагогічна майстерність виявляється в діяльності, проте вона не зводиться до неї. Не можна обмежити її лише високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених умінь. Сутність майстерності – в особистості викладача, в його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей. Теоретичні дослідження педагогічної майстерності найбільш повно здійснені І.А. Зязюном, який визначає її як «...комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі» [2, с. 30].

В.М. Теслюк говорить про педагогічну майстерність, як про комплекс спеціальних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей особистості, що дають змогу педагогу ефективно організовувати навчально-пізнавальну діяльність тих, хто навчається, і здійснювати цілеспрямований педагогічний вплив і взаємодію [3, с.229].

Педагогічна майстерність також розглядається як найвищий рівень педагогічної діяльності, який виявляється в тому, що за відведений час педагог досягає оптимальних результатів, або як синтез наукових знань, умінь і навичок методичного мистецтва й особистих якостей педагога [4, с. 23].

Отже, можна зробити висновок, що педагогічна майстерність ґрунтується на високому фаховому рівні педагога, його загальній культурі та педагогічному досвіді. Які ж складові педагогічної майстерності виділяють учені-педагоги?

1. Гуманістична спрямованість – спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і стосунків.

2. Професійна компетентність – знання предмета, методики його викладання, педагогіки і психології.

3. Здібність до педагогічної діяльності. Вона залежить від особливостей перебігу психічних процесів, що сприяють успішній педагогічній діяльності, і включає наступні елементи: комунікативність, перцептивні здібності, динамізм особистості, емоційна стабільність, оптимістичне прогнозування, креативність.

4. Педагогічна техніка – це вміння використовувати психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, це прийоми володіння собою (своїм організмом, настроєм, мовленням, увагою й увагою) і прийоми впливу на інших (вербальними й невербальними засобами) [2, с.30-33].

Відповідно до мети статті, доцільним вважається розглянути місце викладача у процесі дистанційного навчання. Дистанційне навчання є адекватним наслідком інформатизації українського суспільства. Доцільність дистанційного навчання в системі МВС України диктує динаміка накопичення інформації сучасною цивілізацією. Якщо на початку ХХ століття фахівець, здобувши вищу освіту, почував себе впевнено 20-30 років, то на початку ХХІ століття «період напіврозпаду знань»¹ скоротився до 5 років. Тепер, щоб бути компетентним, необхідно постійно вчитися. Враховуючи швидкість зміни юридичної інформації, це набуває особливої актуальності.

Важливий елемент організації дистанційного навчання – його кадрове забезпечення, особливістю якого є якісно нові вимоги до викладача: від принципово нового рівня професійних і інформаційно-комунікаційних знань та умінь до володіння концептуальними питаннями й дидактикою дистанційної підготовки. Викладач стає консультантом, кваліфікованим опонентом, розробником науково-методичного забезпечення дистанційних матеріалів. В умовах дистанційного навчання, на думку педагогічної спільноти, формується новий тип викладача – тьютор. У закордонній педагогіці тьюторство – це виконання викладачем функції супроводження, координації процесу самоосвіти студентів. Тьютор визначає і радить студенту, які лекції й практичні заняття краще всього відвідувати, як скласти індивідуальний план навчальної роботи і успішно підготуватися до іспитів [5, с. 60].

У монографії С. А. Щеннікова поняття тьютор визначається як викладач-консультант – спеціаліст у галузі організації навчання і самоосвіти. До завдань тьютора входять методична підготовка і проведення групових занять-практикумів, допомога у виконанні атестаційних робіт, їх перевірка і оцінка; консультації та інші форми психологічної та педагогічної підтримки студентів; індивідуальна допомога студентам у вирішенні академічних чи особистих проблем, що пов'язані з навчанням; професійна орієнтація та консультування з питань кар'єри [6, с. 4, 488]. Н.В. Жевакіна та М.А. Семенов говорять про такий вид науково-педагогічного працівника, як «викладач-тьютор»: «Під час навчання студента за дистанційною технологією освітнього процесу йому допомагає людина, яку називають тьютором або викладачем-тьютором» [7, с. 5]. Л.В. Васильченко відзначає, що оскільки реалізація дистанційного курсу, як правило, здійснюється через деякий час та часто за відсутності безпосередніх розробників, то у прямому управлінні навчально-пізнавальною діяльністю слухачів повинен брати участь викладач – консультант, або тьютор [8]. Наказ МВС України від 21.07.2008 № 346 «Про затвердження Положення про підготовку фахівців у вищих навчальних закладах МВС за заочною та дистанційною формами навчання» визначає тьютора як науково-педагогічного працівника, куратора навчальної групи, що здійснює підтримку та супровід навчального процесу за дистанційною формою навчання [1].

На підставі вищевикладеного слід зазначити, що на практиці існує позиція щодо відокремлення понять «викладач» та «тьютор» відносно організації дистанційного навчального процесу. Викладач, за цим підходом, є автором дистанційного курсу, має проводити консультації, здійснює контроль результатів навчання тощо. Тьютор же стимулює розвиток навчально-пізнавального потенціалу слухача, проводить групові та індивідуальні консультації з питань використання навчально-методичного супроводу курсу, здійснює координацію діяльності студентів, передачу розкладу занять, процедурних вимог, встановлює контакти з слухачами до початку навчальної сесії тощо. Тобто функції тьютора зводяться, здебільшого, до організаційно-методичних.

Проте фахівці Університету менеджменту освіти говорять: «...щоб якісно супроводжувати весь навчальний процес на дистанційному етапі, куратор-тьютор повинен мати фахову підготовку з усіх модулів навчального плану дистанційного етапу», тобто мати професійну компетентність [9]. У такому випадку грані між викладачем та тьютором дуже розмиваються. Навіть можна говорити, що термін «тьютор» лише вказує на наявність дистанційного навчального процесу, а учасниками в ньому виступають звичайний викладач та методист відповідної освітньої установи, яких, за таких умов, називають «тьютор», «викладач-тьютор», «куратор-тьютор».

Отже, вважаємо, що, говорячи про тьютора в системі дистанційного навчання, слід мати на увазі саме викладача вищого навчального закладу. За умов дистанційного навчання відбувається трансформація його існуючих і формування нових навичок та умінь щодо здійснення педагогічної діяльності у відповідному інформаційно-освітньому середовищі за допомогою інформаційно-комунікативних технологій, що згодом не може не відобразитися на його педагогічній майстерності.

Важливим елементом педагогічної майстерності викладача ВНЗ МВС України є володіння педагогічною технікою. В рамках дистанційного навчання до таких компонентів належать вміння спілкуватися вербально під час проведення синхронних online заходів (вебінарів), грамотність письмового мовлення (гарно підходить до асинхронної взаємодії), володіння прийомами невербального спілкування (зовнішній вигляд на online заходах, на фотографіях та у відеозаписах, міміка та жести викладача).

У рамках здатності до педагогічної діяльності в умовах дистанційного навчання викладачеві треба зосередитися, насамперед, на здатності до професійного самовдосконалення: через самоосвіту (самостійне оволодіння найновішими науковими досягненнями в галузі дистанційного навчання, накопичення і осмислення передового педагогічного досвіду дистанційного навчання, здійснення аналізу власних педагогічних здобутків і на цій основі коригування своєї діяльності) та через самовиховання (перебудова власних негативних установок щодо дистанційного навчання, цінностей, моральних орієнтацій, потреб, інтересів, мотивів педагогічної діяльності).

Гуманістична спрямованість педагогічної діяльності викладача ВНЗ МВС України полягає в його завданні формувати у курсантів високу моральність, почуття патріотизму, працелюбність, викликати позитивні емоційні почуття в самому навчальному процесі. Дистанційне навчання полягає у спілкуванні з великою кількістю людей. Тож викладач має стати взірцем у справах, висловах, вчинках для аудиторії, тим більше, що він є юристом та правоохоронцем.

Оснoву педагогічної майстерності викладача ВНЗ МВС України складає його професійна компетентність, тобто знання предмета, методики його викладання, педагогіки і психології. Професійна компетентність в умовах дистанційного навчання включає також педагогічні та психологічні основи застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі. В рамках професійної компетентності в умовах дистанційного навчання зупинимося на двох її основних складових.

1. Компетенції в області сучасних інформаційних технологій. Сукупність цих компетенцій передбачає здатність викладача орієнтуватися в інформаційному просторі, шукати, отримувати інформацію та використовувати її відповідно до власних потреб, а також у відповідності до визначених цілей навчального процесу. Викладач має вміти застосувати ці технології для організації та підтримки навчального процесу. Так, він має:

- володіти навичками пошуку, обробки, передачі та створення інформації у всесвітній мережі Інтернет;
- володіти навичками побудови відповідного інформаційно-освітнього середовища та використання для цього оптимальних інформаційно-комунікаційних технологій;
- володіти сучасними програмними засобами створення дистанційних навчальних ресурсів;
- використовувати сучасні програмні засоби доставки навчальної інформації до курсантів та слухачів;
- знати та використовувати правила мережевого етикету у навчальній діяльності;
- вміти проводити аналіз програмного забезпечення з точки зору його дидактичних можливостей;
- володіти навичками роботи із соціальними сервісами мережі Інтернет, розуміти їх сутність та принципи використання для формування власного персонального навчального середовища та персонального навчального середовища курсанта, слухача;
- вміти використовувати програмні засоби організації зворотного зв'язку, включаючи не тільки доставку навчального матеріалу, а й інструменти організації синхронного та асинхронного спілкування, спільної роботи над навчальними матеріалами;
- знати принципи роботи електронних пристроїв (комп'ютер, мобільний телефон, Інтернет-планшет, «рідер»), вміти аналізувати їх дидактичні можливості та визначати способи використання у навчальному процесі.

2. Психолого-педагогічні компетенції. Відповідні навички та вміння передбачають застосування викладачем досягнень педагогіки та психології з урахуванням особливостей дистанційного навчального процесу, а саме:

- вміти адаптувати до дистанційного навчального процесу теоретичні та практичні здобутки педагогіки та психології;
- вміти будувати навчальний матеріал, створювати практичні завдання та організувати взаємодію учасників навчального процесу з урахуванням стилів навчально-пізнавальної діяльності слухачів під час дистанційного навчання, а також факторів, які визначають навчальну активність слухачів під час дистанційного навчання;
- вміти планувати та здійснювати методичну підтримку дистанційного навчального процесу з урахуванням вимог до навчально-методичних матеріалів, а також можливостей інформаційно-комунікаційних технологій;
- використовувати сучасні особистісно орієнтовані методи навчання – метод навчання у співпраці, метод проєктів, дослідницький метод, ігрові методи, метод мозкового штурму тощо;
- організовувати та проводити моніторинг навчальної діяльності курсантів та слухачів;
- володіти навичками мотивації учасників навчального процесу та надавати психологічну підтримку курсантам та слухачам на всіх етапах навчального процесу;
- знати особливості організації самостійної роботи курсантів та слухачів в інформаційно-освітньому середовищі та використовувати цю інформацію для її оптимізації;
- володіти психолого-педагогічними засобами організації зворотного зв'язку, організації спілкування між викладачем, курсантами та слухачами, а також між самими учасниками. Викладач повинен вміти вступати у взаємодію в різних ролях – з підтримкою, обмеженням, уникаючи деструктивної взаємодії, а також виявляти у спільній діяльності довіру, толерантність, повагу;
- знати педагогічні та психологічні труднощі, які виникають під час дистанційного навчання, та застосовувати адекватні заходи щодо їх подолання.

Як слушно зазначає Є.В. Тягнирядно, «... викладачі ВНЗ МВС України мають, як правило, належну фахову підготовку з провідних юридичних дисциплін свого профілю. Але, на жаль, кваліфіковані юристи не мають відповідної підготовки з проблем педагогіки вищої школи (а в нашому випадку, і в галузі дистанційного навчання). Вони здебільшого копіюють своїх колишніх викладачів. Становлення їхнього професіоналізму відбувається складно, часто шляхом спроб і помилок» [10].

У такому випадку дієвими засобами підвищення власної професійної майстерності є:

- оволодіння знаннями психолого-педагогічної теорії, методики навчання та виховання, в тому числі з використанням технологій дистанційного навчання;
- вивчення передового педагогічного досвіду в галузі застосування технологій дистанційного навчання (педагогічних та інформаційно-комунікаційних);
- аналіз психолого-педагогічної літератури, методичних посібників, матеріалів конференцій з проблем педагогіки вищої школи;
- участь у науково-практичних семінарах, конференціях з проблем дистанційного навчання;
- виконання теоретичних та прикладних наукових досліджень у галузі педагогіки вищої школи та організації дистанційного навчання;
- навчання на курсах, семінарах підвищення кваліфікації з питань дистанційного навчання тощо.

Особливу увагу хотілося б звернути на останній пункт. Протягом 2011 року автором статті спільно з Проблемною лабораторією дистанційного навчання НУ «ХПІ» проведено 2 відкритих дистанційних курси «Соціальні сервіси у дистанційному навчанні» та «Дистанційне навчання від А до Я». Ці курси були безкоштовними, розмішувалися у вільному доступі за адресами <http://elaz.wikispaces.com>, <http://el-ukraine.wikispaces.com>, навчатися тут міг викладач будь-якого навчального закладу. Практика проведення таких курсів на теренах України показує їх доцільність та велику користь

для педагогічної спільноти, а також є важливою складовою підвищення педагогічної майстерності будь-якого викладача, адже ми впевнені, що для того, аби викладати дистанційно – викладачеві треба самому спробувати повчитися таким чином. Це буде сприяти кращому розумінню сутності дистанційного навчання, дасть змогу критично проаналізувати власну діяльність, визначити напрями професійного самовдосконалення.

Висновки та напрями подальших досліджень. Маємо можливість стверджувати, що формування педагогічної майстерності викладачів ВНЗ МВС України відбувається у відповідності із загальними закономірностями становлення особистості педагога. Викладач ВНЗ МВС України має підпорядковувати свою діяльність загальним цілям та принципам педагогічного впливу на особистість студента з метою його всебічного розвитку.

Упровадження дистанційного навчання в діяльність вищих навчальних закладів системи МВС України створює підґрунтя для вдосконалення професійної майстерності їх викладачів, адже викладацька діяльність в умовах інформаційного суспільства з використанням інформаційних та комп'ютерних технологій характеризується динамізмом, креативністю, дає більшу можливість індивідуалізації самого процесу навчання.

Перспективними напрямами подальших досліджень у цій галузі буде з'ясування ефективних засобів удосконалення професійної майстерності викладачів ВНЗ в умовах дистанційного навчання, інформаційно-комунікаційної компетенції викладачів ВНЗ МВС України.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про підготовку фахівців у вищих навчальних закладах МВС за заочною та дистанційною формами навчання [Електронний ресурс]: Наказ МВС України від 21 липня 2008 року № 346. – К.: CD-вид-во «Інфодиск», 2010. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор.; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрану.

2. Педагогічна майстерність [Текст]: Підручник / І.А. Зязюна, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – 2-ге вид. допов. і переробл. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.

3. Теслюк В.М., Лузан П.Г., Шовкун Л.М. Основи педагогічної майстерності [Текст]: Навчальний посібник / В.М. Теслюк, П.Г. Лузан, Л.М. Шовкун. – К.: ДАККіМ, 2010. – 244 с.

Ковальчук В. Педагогічна майстерність викладача – основа його компетентності [Електронний ресурс] / В. Ковальчук // Профтехосвіта. – 2011. – № 6 (30). – С. 22-34 Режим доступу до журн.: <http://www.osvitaua.com/attach/1777/PTj11061s.pdf>

Койчева Т.І. Особливості підготовки майбутніх учителів-гуманітаріїв до виконання функцій тьютора в дистанційній освіті [Текст] / Т.І. Койчева // Науковий вісник Південноукраїнського держ. пед. ун-ту ім. К.Д. Ушинського: Зб. наук. праць. – Одеса, 2003. – Вип. 5/6. – С. 58-64.

Щенников С. А. Открытое дистанционное образование [Текст] : Учебное пособие / С.А. Щенников - М.: Наука, 2002. – 527 с.

Жевакіна Н.В., Семенов М.А. Професійні функції діяльності викладача-тьютора в умовах дистанційного навчання [Електронний ресурс] / Н.В. Жевакіна, М. А. Семенов // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 5 (216). – С. 5-9. – Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Ped/2011_5/1.pdf

Васильченко Л.В. Професіограма викладача дистанційного курсу в системі післядипломної педагогічної освіти [Електронний ресурс] / Л.В. Васильченко // Електронний збірник наукових праць Запорізької обласної академії післядипломної педагогічної освіти. – 2011. – Вип. 2 (216). – Режим доступу до журн.: http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip2.html

Ляхощка Л.Л. Основи практичної роботи у віртуальному середовищі Веб-клас «ХІІІ» [Електронний ресурс] / Л.Л. Ляхощка. – Режим доступу: http://www.umo.edu.ua/docs/diyalnist_umo/navchalna/slyhacham/web_cl.ppt

Тягнирядно Є.В. Особливості педагогічної майстерності викладача ВНЗ МВС України [Електронний ресурс] / Є.В. Тягнирядно // Проблеми сучасної педагогічної освіти: педагогіка і психологія. – 2010. – Вип. № 30, частина 1. – Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2010_30_1/Tyagnri80.pdf

Бугайчук К.

Харьковский национальный университет внутренних дел, Украина

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ МВД УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

На основании анализа содержания педагогического мастерства преподавателя, автором исследовано педагогическое мастерство преподавателя высшего учебного заведения МВД Украины в условиях дистанционного обучения и проанализированы ее основные элементы. Особое внимание уделено определению психолого-педагогических компетенций и компетенций в области современных информационных технологий, как основных составляющих профессиональной компетентности преподавателя высшего учебного заведения МВД Украины.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, дистанционное обучение, МВД Украины.

Bugaychuk K.

Kharkov National University of Internal Affairs, Ukraine

PEDAGOGICAL SKILLS OF TEACHER MIA OF UKRAINE IN TERMS OF DISTANCE LEARNING

Based on analysis of content pedagogical skills of teachers, the author studied the pedagogical skills of teachers of higher educational establishments of Ukraine in the context of distance learning and analyzed its basic elements. Particular attention is devoted to the definition of psycho-pedagogical competencies and skills in advanced information technology as key components professional competence of teacher of higher educational establishments MIA of Ukraine.

Keywords: teaching skills, distance learning, MIA of Ukraine.